

[B] **BAITSJEBOKSENULLEHAKKE.
TWEË BLOEMLEZINGEN FRIESE POËZIE**

“Fryslân is wat bline eagen ûnderskiede en /
dichtsjen 'n hûs mei bline muorren dêr't net ien /
mear bankje kin. Betink twa nomle deaden.”
Zo ziet Jan Wybenga in 1974 zijn literaire ruimte:
“Friesland is wat blinde ogen onderscheiden, en
dichten is een huis met blinde muren waar geen
mens het meer kan uithouden. Gedenk twee nobele
doden.” Ruim twintig jaar eerder had Obe Postma,
na de evocatie van een Fries landschap, de dichters
en critici van zijn tijd toegeroepen: “Wat sizzen
jimme fan dizze libbens-oade? / Fleantugen raze
oer my hinne en fine wylgeplûskes sweve by my
lâns. / Fryslân! De wrâld!” (Wat zeggen jullie van
deze levensode? Vliegtuigen razen over mij heen en
fijne wilgenpluisjes zweven bij mij langs. Friesland!
De wereld!)

Door citaten als deze naast elkaar te zetten kan
men gemakkelijk suggereren dat Friese poëzie
zich vooral bezighoudt met de Friese identiteit.
Misschien ligt het zelfs voor de hand dat de literatuur
van een minderheidstaal in een dynamisch Europa
op zichzelf gefixeerd raakt, beducht als zij is voor
het verdwijnen van het Fries uit de openbare ruimte,
het wegtrekken van Friezen naar economisch
welvarender streken en de import van geborneerde
Nederlanders in haar weidse landschap. Produceert
zo'n literatuur niet automatisch chauvinisme van
het allertuttigste type? Een gedicht van Jan Bylsma
uit 1992 suggereert dat het nogal meevalt:

TAKOMST

in sûkerbôle en
twa krwasâns
sei it skoandere
surinaamske famke
yn geef frysk
tsjin 'e bakkerinne

wa seit no noch
dat sa'n taal
gjin takomst hat

(Eén suikerbol en twee croissants, zei het beeldschone
Surinaamse meisje in vlekkeloos Fries tegen de

bakkersvrouw. Wie zegt nu nog dat zo'n taal geen
toekomst heeft?). Maar zelfs dit gedicht, hoezeer
het de Fries-nationalistische problematiek ook
relatieveert, wekt de indruk dat Friese dichters
onwillekeurig gedwongen worden zich over de
positie van hun taal uit te spreken.

In 2008 verschenen twee lijvige, tweetalige
bloemlezingen uit de Friese poëzie. De bij Meulenhoff
uitgebrachte *Spiegel van de Friese poëzie* is de herziene
versie van een boek uit 1994 en laat het overzicht
beginnen in de zeventiende eeuw. De door Abe de
Vries samengestelde bundel *Het goud op de weg*, die
in 1880 begint, is uitgekomen bij Bornmeer, een in
Leeuwarden gevestigde uitgever die veel Fries werk
publiceert. Samenstellers van beide verzamelingen
willen aantonen dat de Friese poëzie binnen de
Europese literatuur een volwaardige plaats inneemt,
doordat ze een ontwikkeling heeft doorgemaakt
die steeds gelijk opging met wat er internationaal
gebeurde, terwijl ze toch een eigenheid heeft die
haar tot iets bijzonders maakt. De samenstellers van
de Meulenhoff-bundel denken een representatieve
keuze te hebben gemaakt, maar blijken er traditionele
literatuuropvattingen op na te houden: “Een gedicht
moet naar ons inzicht een samenhangend en
suggestief geheel van woorden zijn, geen lepel
met tot scherven geslagen taal, die de lezer wordt
voorgehouden als poëtische kost.” De Vries lijkt
meer oog te hebben voor poëzie die afziet van het
Horatiaanse credo *simplex et unum*. Uit zijn inleiding
spreekt echter een nostalgie naar een weliswaar
fluïde, maar niettemin herkenbare Friese identiteit.
Voor De Vries heeft de poëzie zelfs een taak. Haar
“intrinsieke waarde, de eigenheid zo men wil, van
de Friese poëzie [bestaat] daarin, dat zij oplossingen
zoekt voor de opposities tussen traditie en experiment,
tussen volkstaal en literaire taal”. Als voorbeeld
van een dichter die “de uitersten van het Friese
spectrum” bezeilt noemt hij Elmar Kuiper.

Terecht heeft Feltsje Hettinga, die opname van
zijn eigen gedichten in beide bloemlezingen weigerde,
in een snoeihard essay in het internettijdschrift
Go-gol (november 2008) betoogd dat het nu eindelijk
eens afgelopen zou moeten zijn met de koppeling
van literatuur aan taalpolitiek en nationale identiteit.
De literatuur is, aldus Hettinga, “net ien of oare
Tjinstfaam dy't je, samar, willekeurich, de treppens
op en del jeie litte kinne, ek net omwille fan in taal

dy't faaks of mooglik nei de barbysjes giet" (niet een of andere dienstmeid die je zomaar willekeurig de trappen op en neer kunt laten vliegen, ook niet omwille van een taal die misschien of mogelijk naar de knoppen gaat). De vraag moet niet zijn of de Friese literatuur een eigen identiteit heeft, maar of ze goed is.

Ik kan niet helemaal beoordelen hoe representatief de selecties in beide boeken zijn, maar stel vast dat hier een rijkdom aan gedichten wordt geboden waar men vele aangename uren mee kan doorbrengen. Het is jammer dat de Meulenhoff-bundel, op twee fragmentjes na, de Friese poëzie pas rond 1600 laat beginnen, want ook de Middeleeuwen hebben veel boeiends te bieden, maar de dichters die in de drie eeuwen daarna voorbijkomen, onder wie Gysbert Japix (1603-1666) met recht de bekendste is, doorstaan de vergelijking met de Nederlandstalige literatuur glansrijk. De achttiende-eeuwer Durk Lenige schrijft een grimmig gedicht over de dood, die eens zelf het loodje zal leggen: "Grimtand die 't hof bemest; / Met 's mensen brein en been, / En steenkoud voor geween [...] Onschendbaar wordt het leven, / Ha! Ha! de Dood zal sneven!" ("Fijt! Fyt! de Dead zal stierre!"). En in 1846 bouwt H.G. van der Veen een gedicht van ruim twintig regels op rond het woord "fijn", met ingenieus rijm dat bijna doet vergeten dat de woorden ook nog een betekenis hebben: "Fine feltsjes, fine fâldsjes; / Fine steltsjes, fine krâldsjes; / Fine liiskses, fine triedsjes; / Fine biiskses, fine snijtsjes".

Maar ook in dit boek ligt het zwaartepunt op de twintigste eeuw, zodat de twee bloemlezingen vanaf de Gorteriaan Pieter Jelles Troelstra goed te vergelijken zijn. In sommige gevallen hebben de samenstellers dezelfde keuzen gedaan, maar er zijn ook verschillen. Over het algemeen lijkt de *Spiegel* iets braver dan De Vries, die meer plaats inruimt voor jongeren en experimentele poëzie, al vinden we ook bij hem vele bladzijden belegen landschapslyriek. Daaronder valt bijvoorbeeld het vaag religieuze geneuzel van Douwe Hermans Kiestra, die tijdens de bezetting overigens geen al te fraaie rol speelde. In beide boeken is van hem *Het gras* opgenomen, met futloze strofen als deze: "Dat doodgewone gras, 't was er altijd, / En zal er blijven tot na onze nachten, / En 't paradijs zal op de zeisen wachten, / Waar blauw de hemel zich op 't

diepgroen vlijt." Dat lijkt me geen aanwinst voor de Europese canon.

De laatste twee decennia zijn er dichters opgestaan die internationaal aan de weg timmeren en erin zijn geslaagd ook buiten het Friese taalgebied lezers te verwerven, enkelen doordat ze tevens in het Nederlands publiceren (Albertina Soepboer, Tsead Bruinja), anderen door sterke optredens tijdens festivals (Tsjebbe Hettinga, Elmar Kuiper). Met dit viertal zijn meteen de belangrijkste namen van dit moment genoemd, al las ik ook pakkend werk van Jabik Veenbaas (die een groot deel van de — uitmuntende — vertalingen in beide bloemlezingen voor zijn rekening nam), Nyk de Vries (*1971), Grytsje Schaaf (*1979) en Hidde Boersma (*1980). Heerlijk is de aan Dada verwante poëzie van Anne Feddema (*1961), met bijvoorbeeld een aan Kurt Schwitters opgedragen gedicht dat als volgt begint:

De buorman rint graach op
nullehakken!
De buorfrou rint graach yn in
baitsjebokse!

(de buurman loopt graag op naaldhakken, de buurvrouw loopt graag in een overall). De hele dag roepen ze "Baitsjeboksenuλληhakke!" en "Nullehakkebaitsjebokse!", totdat ze op een dag, tot ontzetting van de spreker, van outfit wisselen. Van de weeromstuit besluit hij voortaan zélf naaldhakken en een overall te gaan dragen, met een verbluffend effect: "Ik bin lokkich! / Ik rop: // Nullehakkebaitsjeboksebaitsjeboksenuλληhakke!" (ik ben gelukkig, ik roep etc.). Vanzelfsprekend is dit poëzie die om een extraverte performance vraagt.

De grootste openbaringen komen van in het Nederlandse taalgebied onbekende figuren als Sjoerd Spanninga (1906-1985), Tiny Mulder (*1921) en Hessel Miedema (*1929). Josse de Haan (*1941) heeft in Nederland wel naam gemaakt met zijn exuberante proza, maar hij blijkt ook stuwende poëzie te schrijven: "lytshâlde woest, lytsmeitsje foaral. sasto sels ferbrûkt, / ferslein en pikele wiest. Blasee ek, winne fan de wrâld, / noch in slaaf derby." (klein houden wou je, klein maken vooral, zoals jijzelf verbruikt, / verslagen en gepekeld was. Blasé ook, winnen van de wereld, / nog een slaaf erbij.)

Als er één ding duidelijk wordt uit deze rijke bloemlezingen, dan is het dat de Friese poëzie springlevend is en kan putten uit een veelvormige traditie. Zeker, nogal wat Friezen schrijven graag over water en weide, koeien en wolkenluchten, maar een dergelijke thematiek kun je ook aantreffen in poëzie uit Ierland, Zeeland, Rusland en de Verenigde Staten. Waar het uiteindelijk om gaat, is een creatieve uitbuiting én oprekking van de mogelijkheden die de taal te bieden heeft. Wat dat betreft is er voor Friese dichters geen enkele reden om te twijfelen aan het belang van hun literatuur.

PIET GERBRANDY

PIER BOORSMA, TEAKE OPPEWAL, GEERTRUI VISSER (red.), *Spiegel van de Friese poëzie van de zeventiende eeuw tot heden*, Meulenhoff, Amsterdam, 2008, 525 p.

ABE DE VRIES (red.), *Het goud op de weg. De Friese poëzie sinds 1880*, Bornmeer, Gorredijk, 2008, 574 p.

Het essay van Eeltsje Hettinga is te vinden op:
http://www.go-gol.nl/2008_krityk_Hettinga_De_leugen_op_de_dyke_Frysk.html.
